

Manifest Komunistickej Strany¹

Karl Marx, Friedrich Engels (1848)
(prevzaté z marxists.org/slovak)

Po Európe mátoží strašidlo — strašidlo komunizmu. K svätej honbe proti tomuto strašidlu spojili sa všetky mocnosti starej Európy, pápež i cár, Metternich i Guizot, francúzski radikáli i nemeckí policajti.

Ktorúže opozičnú stranu by jej vládnuci odporcovia nebolí vykričali za komunistickú, ktoráže opozičná strana by nevrhala späť bilagujúcu výčitku komunizmu tak na pokrokovejších opozičníkov, ako aj na svojich reakčných odporcov? Z tohto faktu vyplývajú dva závery. Všetky európske mocnosti uznávajú už komunizmus za moc.

Je najvyšší čas, aby komunisti pred celým svetom otvorene vyslovili svoje názory, svoje ciele i úsilia a aby proti báchorke o strašidle komunizmu postavili manifest samej strany.

Preto sa v Londýne zhromaždili komunisti najrôznejších národností a napísali tento Manifest, ktorý vychádza v anglickom, francúzskom, nemeckom, talianskom, flámskom a dánskom jazyku.

¹ "Manifest komunistickej strany" — základný programový dokument vedeckého komunizmu. „Táto nevelká knižočka má hodnotu veľkého diela lebo v jej duchu žije a kráča dopredu až dodnes všetok organizovaný a bojujúci proletariát civilizovaného sveta“ (Lenin). Napísal ho K. Marx a F. Engels a spĺňa úlohu programu Zväzu komunistov. „Manifest komunistickej strany“ vyšiel prvýkrát v Londýne vo februári roku 1848 ako samostatne dielo na 23 stranách. Od marca až do júla 1848 vychádzal „Manifest komunistickej strany“ v demokratickom orgáne nemeckých emigrantov „Deutsche Londoner Zeitung“. V tom istom roku vyšiel jeho nemecky text v Londýne vo forme osobitnej brožúry na 30 stranách, v ktorom boli opravené niektoré chyby prvého vydania a zlepšená interpunkcia. Tento text sa potom stal základom nasledujúcich vydaní diel Marxa a Engelsa. Roku 1848 bol „Manifest“ preložený do mnohých európskych jazykov (francúzskeho, poľského, talianskeho, dánskeho, flámskeho a švédkeho). Mená autorov „Manifestu“ sa vo vydaniach roku 1848 neuvádzali: prvýkrát boli v tlači uvedené roku 1850 v publikácii prvého anglického prekladu v chartistickom orgáne „Red Republican“ v predslove, ktorý napísal redaktor tohto časopisu J. Harney.

Roku 1872 vyšlo nové nemecké vydanie „Manifestu“ s malými autorskými opravami a s predslovom Marxa a Engelsa. Toto vydanie, ako i nasledujúce nemecké vydania z rokov 1883 a 1890 vyšli pod titulom „Komunistický manifest“. Prvé ruské vydanie „Manifestu komunistickej strany“ vyšlo roku 1868 v Ženeve v preklade Bakunina, ktorý na mnohých miestach prekrútil obsah „Manifestu“. Nedostatky prvého vydania boli odstránene vo vydaní, ktoré vyšlo v Ženeve roku 1882 v preklade Plechanova. Plechanovov preklad dal podnet k veľkému rozšíreniu myšlienok „Manifestu“ v Rusku. Marx a Engels, ktorí pripisovali ohromný význam propagovaniu marxizmu v Rusku, napísali k tomuto vydaniu osobitný predslov.

Po Marxovej smrti vyšlo viacero vydaní „Manifestu“, ktoré prezrel Engels: roku 1883 nemecké vydanie s predslovom Engelsa; roku 1888 anglické vydanie v preklade S. Moora, redigované Engelsom a opatrené jeho predslovom a poznámkami; roku 1890 nemecké vydanie s novým predslovom Engelsa. K poslednému vydaniu napísal Engels aj niekoľko poznámok. Roku 1885 v novinách „Socialiste“ vyšiel francúzsky preklad „Manifestu“, ktorý urobila Marxova dcéra Laura Lafargue a skontroloval Engels. Engels napísal predslov k poľskému vydaniu „Manifestu“ roku 1892 a k talianskemu vydaniu roku 1893. [pozn. vyd.]

I. Buržoázia a Proletariát²

Dejiny všetkých doterajších spoločností³ sú dejinami triednych bojov.

Slobodný a otrok, patricij a plebejec, barón a nevoľník, cechový majster⁴ a tovariš, prosto utláčateľ a utláčaný, stáli proti sebe vo večnom protiklade, zvädzali neprestajný raz skrytý, raz zas otvorený boj, ktorý sa zakaždým skončil revolučným pretvorením celej spoločnosti alebo spoločným zánikom bojujúcich tried.

V predošlých dejinných epochách stretávame sa takmer všade s úplným rozčlenením spoločnosti na rôzne stavy, s pestrou stupnicou spoločenských postavení. V starom Ríme máme patricijov, rytierov, plebejcov a otrokov; v stredoveku feudálnych pánov, vazalov cechových majstrov, tovarišov, nevoľníkov a okrem toho takmer v každej tejto triede ešte osobitné odstupňovanie.

Novodobá buržoázna spoločnosť, ktorá vzišla z lona zahynuvšej feudálnej spoločnosti, neodstránila triedne protiklady. Priniesla len nové triedy, nové podmienky útlaku a nové formy boja miesto starých. No naša epocha, epocha buržoázie, vyznačuje sa tým, že triedne protiklady zjednodušila. Celá spoločnosť sa čoraz viac štiepi na dva veľké nepriateľské tábory, na dve veľké, priamo proti sebe stojace triedy — na buržoáziu a proletariát.

Zo stredovekých nevoľníkov vznikli meštania prvých miest; z tohto meštianstva sa vyvinuli prvé prvky buržoázie. Objavenie Ameriky a oboplávanie Afriky otvorili pre vzmáhajúcu sa buržoáziu nové pole pôsobnosti. Východoindický a Čínsky trh, kolonizácia Ameriky, výmena tovarov s kolóniami, rozmnoženie výmenných prostriedkov a vôbec tovarov spôsobili dosiaľ nevídaný rozkvet obchodu, lodnej dopravy a priemyslu, a tým rýchly rozvoj revolučného živlu v rozpadávajúcej sa feudálnej spoločnosti.

² Buržoáziu rozumieme triedu novodobých kapitalistov, ktorí vlastnia spoločenské výrobné prostriedky a využívajú námezdnú prácu. Proletariátom — triedu novodobých námezdných robotníkov, ktorí, keďže nemajú vlastné výrobné prostriedky, sú nútení predávať svoju pracovnú silu, aby mohli žiť. (*Engelsova poznámka k anglickému vydaniu z roku 1888.*)

³ Totiž, aby sme hovorili presne, *pisomne* dochované dejiny. Roku 1847 bola predhistória spoločnosti, spoločenská organizácia, ktorá predchádzala všetkým písaným dejinám, ešte takmer úplne neznáma. Odvtedy objavil Haxthausen spoločné vlastníctvo pôdy v Rusku. Maurer dokázal, že toto vlastníctvo je spoločenským základom, z ktorého v historickom vývine vychádzali všetky nemecké kmene, a časom sa zistilo, že dedinské spoločenstva, so spoločnou držbou pôdy boli prvotnou formou spoločnosti od Indie po Írsko. Napokon Morgan odhalil vnútornú organizáciu tejto prvotnej komunistickej spoločnosti v jej typickej forme, a to tým, že dovtedajšie výskumy zavŕšil objavením opravdivej povahy rodu a jeho postavenia v kmeni. Rozkladom týchto prvotných obcí začína sa štiepiť spoločnosť na osobitné a napokon protikladné triedy. Pokúsil som sa sledovať tento proces rozkladu v spise „Pôvod rodiny, súkromného vlastníctva a štátu, 2. vydanie, Stuttgart 1886. (*Engelsova poznámka k anglickému vydaniu z roku 1888*) — Red.

⁴ Cechový majster — plnoprávny člen cechu, majster vnútri cechu a nie jeho hlava (*Engelsova poznámka k anglickému vydaniu z roku 1888*)

Dovtedajší feudálny čiže cechový spôsob priemyselnej výroby nestačil už ukájať dopyt rastúci s novými trhmi. Vystriedala ho manufaktúra. Cechových majstrov vytlačil priemyselný stredný stav; deľba práce medzi rôznymi korporáciami ustúpila deľbe práce v jednotlivej dielni samej.

No stále rástli trhy, stále rástol dopyt. Ani manufaktúra už nestačila. Tu para a stroj zrevolucionizovali priemyselnú výrobu. Manufaktúru vystriedal novodobý veľkopriemysel, priemyselný stredný stav vystriedali priemyselní milionári., velitelia celých priemyselných armád, novodobí buržuovia.

Veľkopriemysel utvoril svetový trh, ktorý bol pripravený objavením Ameriky. Svetový trh spôsobili nesmierny rozvoj obchodu, lodnej dopravy a pozemných dopravných spojov. To na druhej strane opäť vplývalo na rozšírenie priemyslu, a rovnakou mierou, ako sa rozširoval priemysel, obchod, lodná doprava a železnice, rozvíjala sa buržoázia, rozmnožovala svoje kapitály a zatláčala do úzadia všetky triedy, ktoré sa zachovali zo stredoveku.

Teda vidíme, že sama novodobá buržoázia je produktom dlhého vývinového procesu, viacerých prevratov v spôsobe výroby a výmeny.

Každý tento stupeň vývinu buržoázie sprevádzal primeraný politický pokrok. Buržoázia — utláčaný stav za panovania feudálnych pánov, ozbrojené a samosprávne združenie v komúne⁵ tu nezávislá mestská republika⁶, tam tretí poplatný stav monarchie⁷, potom v časoch manufaktúry protiváha šľachty v stavovskej alebo absolútnej monarchii a vôbec hlavný základ veľkých monarchií - vybojovala si konečne po utvorení veľkopriemyslu a svetového trhu v novodobom zastupiteľskom štáte výlučne politické panstvo. Novodobá štátna moc je len výborom, ktorý spravuje spoločne veci celej buržoáznej triedy.

Buržoázia zohrala v dejinách vrcholne revolučnú úlohu.

Kde sa buržoázia dostala k moci, zničila všetky feudálne, patriarchálne, idylické pomery. Nemilosrdne popretfňhala pestrofarebné feudálne zväzky, ktoré púťali človeka k jeho „prirodzenému predstavenému“, a neponechala medzi ľuďmi iný zväzok ako čisto osobný záujem, ako bezcitne „platenie hotovými“. V mrazivej vode sebeckej vypočítavosti utopila posvätnú hrôzu náboženského vytrženia, rytierskeho nadšenia i filisterského rozčítania. Premenila osobnú dôstojnosť na výmennú hodnotu a nespočetné listinami zaručené a riadne nadobudnuté slobody nahradila *jedinou* bezohľadnou slobodou obchodu. Slovom, nahradila

⁵ „Komúnami“ sa nazývali mestá, ktoré vznikali vo Francúzsku dokonca skôr ako si vydobyli od svojich feudálnych mocipánov miestnu samosprávu a politické práva ako „tretí stav“. Všeobecne povedané, uviedli sme tu Anglicko ako krajinu typickú pre hospodársky vývin buržoázie, kým Francúzsko ako krajinu typickú pre jej politický vývin. (Engelsova poznámka k anglickému vydaniu z roku 1888.) Komúna — tak nazývali mešťania v Taliansku a vo Francúzsku svoje mestské spoločenstvo, keď od svojich feudálnych pánov odkúpili, alebo si na nich vynútili prvé samosprávne práva. (Engelsova poznámka k nemeckému vydaniu z roku 1890). [pozn. vyd.]

⁶ V anglickom vydaní z roku 1888 sú prepojené slová „ako v Taliansku a v Nemecku“. — *Red.*

⁷ V anglickom vydaní z roku 1888 sú prepojené slová „ako vo Francúzsku“. — *Red.*

vykorisťovanie zastreté náboženskými a politickými ilúziami otvoreným, nehanebným, priamym a bezcitným vykorisťovaním.

Buržoázia zbavila všetky dosiaľ ctihodné a so zbožnou bázňou uctievané povolania ich svätožiary. Premenila lekára, právnik, kňaza, básnika a vedca na svojich platených námezdných pracovníkov. Buržoázia strhla z rodinných vzťahov ich dojímavý sentimentálny závoj a premenila ich na čisto peňažné vzťahy. Buržoázia dokázala, že brutálny prejav sily, ktorý reakcia tak veľmi obdivuje na stredoveku, priliehavo doplňovalo najlenivejšie povalačstvo. Až ona dokázala, čo môže ľudská činnosť. Stvorila celkom iné zázraky ako egyptské pyramídy, rímske vodovody a gotické katedrály; podnikla celkom iné ťaženia ako sťahovanie národov a križiacke výpravy.

Buržoázia nemôže existovať inak, len keď ustavične revolucionizuje výrobné nástroje, teda výrobné vzťahy, teda všetky spoločenské vzťahy. Naproti tomu prvou podmienkou existencie všetkých predošlých priemyselných tried bolo nezmenené zachovávanie starého spôsobu výroby. Buržoázna epocha sa vyznačuje, na rozdiel od všetkých ostatných, ustavičnými prevratmi vo výrobe, neprestajnými otrasmi všetkých spoločenských vzťahov, večnou neistotou a pohybom. Všetky pevné, zhrdzavené vzťahy sprevádzané starými ctihodnými predstavami a názormi sa rozkladajú, všetky novoutvorené starnú skôr, ako by mohli skostnatieť. Všetko stavovské a stojaté pustne, všetko posvätné sa znesväčuje a ľudia sú naostatok nútení dívať sa na svoje životné postavenie, na svoje vzájomné vzťahy trpezlivosťou očami.

Potreba stále rozširovať odbyť svojich výrobkov štie buržoáziu po celej zemeguli. Všade sa musí usadzovať, všade zariaďovať všade nadväzovať spojenia.

Buržoázia, ťažiac zo svetového trhu, dala výrobe a spotrebe všetkých krajín kozmopolitický ráz. Na veľkú ľútosť reakcionárov vyrvala spod nôh priemyslu národnú pôdu. Prastaré národné priemyselné odvetvia boli zničené a sú ničené ešte aj teraz. Zatláčajú ich nové priemyselné odvetvia, ktorých zavedenie sa stáva pre všetky civilizované národy životnou otázkou, priemyselné odvetvia, ktoré už nespracúvajú domáce suroviny, ale suroviny z najodľahlejších oblastí a ktorých výrobky sa nespotebujú len vo vlastnej krajine, ale súčasne vo všetkých svetadieloch. Namiesto starých potrieb, uspokojovaných domácimi výrobkami nastupujú potreby nové, na uspokojovanie ktorých sú potrebné výrobky najvzdialenejších krajín a podnikov. Namiesto starej miestnej a národnej sebestačnosti a uzavretosti nastupuje všestranný styk, všestranná vzájomná závislosť národov. To sa rovnako vzťahuje na materiálnu i na duchovnú produkciu. Plody duchovnej činnosti jednotlivých národov stávajú sa všeobecným majetkom. Národná jednostrannosť a obmedzenosť sa stáva čoraz nemožnejšou a z mnohých národných a miestnych literatúr vzniká svetová literatúra.

Rýchlym zdokonaľovaním všetkých výrobných nástrojov a nesmierne uľahčenou dopravou strhuje buržoázia do civilizačného procesu všetky, aj najbarbarskejšie národy. Nízke ceny jej tovarov sú ťažkým delostrelectvom, ktorým do základov búra všetky čínske múry a núti ku kapitulácii najzarytejšiu nenávisť barbarov k cudzincom. Núti všetky národy, aby si osvojili buržoázny spôsob výroby, ak nechcú vyjsť navnivoč; núti ich, aby si samy zaviedli tzv. civilizáciu, t. j. aby sa stali buržoami. Slovom, tvorí si svet na svoj vlastný obraz.

Buržoázia podrobila dedinu nadvláde mesta. Stvorila obrovské mestá, mnohonásobne zvýšila počet mestského obyvateľstva oproti dedinskému, a tým vymanila značnú časť obyvateľstva z idiotizmu dedinského života. Ako urobila dedinu závislou od mesta, urobila aj barbarské a polobarbarské krajiny závislými od krajín civilizovaných, roľnícke národy od národov buržoáznych, Východ od Západu.

Buržoázia čoraz viac odstraňuje roztrieštenosť výrobných prostriedkov, vlastníctva a obyvateľstva. Nahromadila obyvateľstvo, scentralizovala výrobné prostriedky a sústredila majetok v malom počte rúk. Nevyhnutným dôsledkom toho bola politická centralizácia. Nezávisle, takmer len spojeneckými zväzkami späté provincie s rôznymi záujmami, zákonmi, vládami a clami boli stmelene v jeden národ s jednou vládou, s jedným zákonodarstvom, s jedným národným triednym záujmom, s jednou colnou hranicou.

Buržoázia utvorila za svojho sotva storočného triedneho panstva hromadnejšie a kolosálnejšie produktívne sily ako všetky predošlé pokolenia dovedna. Podrobenie prírodných síl, strojová výroba, používanie chémie v priemysle a v poľnohospodárstve, paroplavba, železnice, elektrické telegrafy, zúrodnenie celých svetadielov, splavenie riek, nahromadenie obyvateľstva akoby vydupaného zo zeme - veď ktoré z minulých storočí tušilo, že v lone spoločenskej práce driemu také produktívne sily!

Videli sme teda: výrobné a výmenné prostriedky, na základe ktorých sa vyvinula buržoázia, utvorili sa vo feudálnej spoločnosti. Na určitom stupni rozvoja týchto výrobných a výmenných prostriedkov nezodpovedali už vzťahy, v ktorých feudálna spoločnosť vyrábala a vymieňala - feudálna organizácia poľnohospodárstva a manufaktúry, slovom feudálne vlastnícke vzťahy - už vyvinutým produktívnym silám. Brzdili výrobu, namiesto aby ju podporovali. Zmenili sa na jej putá. Bolo ich treba rozbiť, a boli rozbité.

Namiesto nich prišla voľná konkurencia so svojim primeraným spoločenským a politickým zriadením, s hospodárskym a politickým panstvom buržoáznej triedy.

Pred našimi očami prebieha podobný pohyb. Novodobá buržoázna spoločnosť so svojimi buržoáznymi výrobnými a výmennými vzťahmi, so svojimi buržoáznymi vlastníckymi vzťahmi ktorá vyčarila také mohutné výrobné a výmenné prostriedky, podobá sa čarodejníkovi, neschopnému opanovať naďalej tajomné sily, ktoré vyvolal. Dejiny priemyslu a obchodu sú už niekoľko desaťročí len dejinami vzbury novodobých produktívnych síl proti novodobým výrobným vzťahom, proti vlastníckym vzťahom, ktoré sú životnými podmienkami buržoázie a jej panstva. Stačí spomenúť obchodné krízy, ktoré svojim periodickým opakovaním čoraz väčšími ohrozujú existenciu celej buržoáznej spoločnosti. V obchodných krízach zničí sa pravidelne nielen veľká časť vyrobených produktov, ale aj už vytvorených produktívnych síl. V krízach vypuká spoločenská epidémia, ktorá by sa všetkým predchádzajúcim epochám zdala nezmyselnou - epidémia nadvýroby. Znenazdania prichádza chvíľa, v ktorej spoločnosť upadá do barbarského stavu; akoby ju hladomor a všeobecná ničivá vojna boli pripravili o všetky existenčné prostriedky; zdá sa, že priemysel a obchod sú zničené - a prečo? Pretože spoločnosť má priveľa civilizácie, priveľa existenčných prostriedkov, priveľa priemyslu, priveľa obchodu. Produktívne sily, ktoré má naporúdzi, neslúžia už rozvoju buržoáznych vlastníckych vzťahov; naopak, príliš zmohutneli pre tieto vzťahy a tieto vzťahy im prekážajú; a len čo produktívne sily prekonajú tieto prekážky, uvádzajú celú buržoáznu spoločnosť do chaosu, ohrozujú existenciu buržoázneho vlastníctva. Buržoázne vzťahy sa stali príužkami pojať

bohatstvo, ktoré utvorili. - Čím prekonáva buržoázia krízy? Jednak násilným ničením veľkého množstva produktívnych síl, jednak dobývaním nových trhov a dôkladnejším vykorisťovaním starých trhov. Teda čím? Tým, že pripravuje všestrannejšie a mohutnejšie krízy a znižuje prostriedky, ako krízam zabrániť.

Zbrane, ktorými buržoázia porazila feudalizmus, obracajú sa teraz proti samej buržoázii.

Buržoázia však nielen ukovala zbrane, ktoré jej prinášajú smrť; splodila aj ľudí, ktorí budú týmito zbraňami narábať - novodobých robotníkov, *proletárov*.

Rovnakou mierou, akou sa rozvíjala buržoázia, t. j. kapitál, rozvíja sa aj proletariát, trieda novodobých robotníkov, ktorí môžu len dotiaľ žiť, dokiaľ nachádzajú prácu, a ktorí len dotiaľ nachádzajú prácu, dokiaľ ich práca rozmnožuje kapitál. Títo robotníci, ktorí sa musia predávať po kúsku, sú tovarom ako každý iný obchodný článok, a preto podliehajú všetkým vrtochom konkurencie, každému kolísaniu trhu.

Práca proletárov rozšírením strojov a deľbou práce úplne stratila samostatný ráz a preto prestala poskytovať robotníkovi akýkoľvek pôžitok. Robotník sa stáva iba príslušenstvom stroja, žiadajú sa od neho len najjednoduchšie, najjednotvárnejšie pohyby, ktoré sa možno veľmi ľahko naučiť. Preto sa náklady na robotníka obmedzujú takmer len na existenčné prostriedky, ktoré potrebuje na svoje živobytie a na udržanie rodu. Ale cena tovaru, teda aj práce⁸, rovná sa jeho výrobným nákladom. Preto čím odpornejšia práca, tým nižšia mzda. Ba čo viac: čím viac pribúda strojov a deľby práce, tým viac rastie aj množstvo práce, či už tým, že sa predlžuje pracovný čas, alebo tým, že sa požaduje za určitý čas väčšie množstvo práce, že sa zrýchľuje chod strojov atď.

Moderný priemysel premenil malú dielňu patriarchálneho majstra na veľkú továreň priemyselného kapitalistu. Masy robotníkov natlačené do továrne sú organizované po vojensky. Ako obyčajní priemyselní vojaci musia pracovať pod dozorom celej hierarchie poddôstojníkov a dôstojníkov. Sú nielen rabmi buržoáznej triedy, buržoázneho štátu, ale deň čo deň, hodinu Čo hodinu zotročuje ich aj stroj, dozorca a predovšetkým jednotlivý buržoa-továrnik. Táto despocia je tým malichejnejšia, nenávisťnejšia, tým väčšmi roztrpčuje, čím otvorenejšie vyhlasuje zisk za svoj cieľ. Čím menej obratnosti a sily vyžaduje ručná práca, t. j. Čím viac sa vyvíja moderný priemysel, tým väčšmi vytláča prácu mužov práca žien a detí. Rozdiely v pohlaví a vo veku nemajú už pre robotnícku triedu spoločenskú platnosť. Jestvujú už len pracovné nástroje, ktoré spôsobujú podľa veku a pohlavia rôzne náklady.

Keď sa napokon vykorisťovanie robotníka továrnikom končí tým, že mu vyplatia mzdu v hotovosti, vrhajú sa naň iné časti buržoázie - majiteľ domu, kšeftár, úžerník atď.

Doterajšie nižšie vrstvy stredných stavov - drobní priemyselníci, obchodníci a rentieri, remeselníci a roľníci - klesajú medzi proletariát sčasti preto, že ich malý kapitál nestačí na veľké priemyselné podnikanie a ničí ho konkurencia väčších kapitalistov, sčasti preto, že nové

⁸ Neskôr Marx a Engels používali miesto pojmov „hodnota práce“ a „cena práce“ presnejšie pojmy, ktoré zaviedol Marx, „hodnota pracovnej sily“ a „cena pracovnej sily“. [pozn. vyd.]

spôsoby výroby znehodnocujú ich zručnosť. Tak sa proletariát regrutuje zo všetkých tried obyvateľstva.

Proletariát prechádza rôznymi stupňami vývinu. Jeho boj proti buržoázii začína sa už jeho vznikom.

Spočiatku bojujú jednotliví robotníci, potom robotníci jednej továrne, potom robotníci jedného pracovného odvetvia na jednom mieste proti jednotlivému buržuovi, ktorý ich bezprostredne vykorisťuje. Zameriavajú svoje útoky nielen proti buržoáznym výrobným vzťahom, ale aj proti samým výrobným nástrojom; ničia cudzí konkurenčný tovar, rozbíjajú stroje, podpaľujú továrne, usilujú sa znova vydobýť stratené postavenie stredovekého robotníka.

Na tomto stupni sú robotníci masou roztrúsenou po celej krajine a roztrieštenou vzájomnou konkurenciou. Súdržnosť robotníckych mäs nie je ešte dôsledkom ich vlastného zjednotenia, ale dôsledkom zjednotenia buržoázie, ktorá - aby dosiahla svoje politické ciele - musí a zatiaľ ešte môže uvádzať do pohybu celý proletariát. Na tomto stupni nebojujú teda proletári proti svojim vlastným nepriateľom, ale proti nepriateľom svojich nepriateľov, proti zvyškom absolútnej monarchie, proti pozemkovým vlastníkom, nepriemyselným buržujom, maloburžujom. Celý dejinný pohyb je teda sústredený v rukách buržoázie; každé víťazstvo takto vybojované je víťazstvom buržoázie.

No rozvojom priemyslu sa proletariát nielen rozmnožuje; zoskupuje sa tiež vo väčšie masy, jeho sila rastie a väčšmi si ju uvedomuje. Záujmy a životné podmienky vnútri proletariátu sa čoraz viac vyrovnávajú, keďže stroje čoraz viac stierajú rozdiely medzi jednotlivými druhmi práce a takmer všade stláčajú mzdu na rovnako nízku úroveň. Vzrastajúca konkurencia medzi buržoami a z nej vznikajúce obchodné krízy spôsobujú, že mzdy robotníkov čoraz viac kolíšu keďže stroje sa čoraz rýchlejšie vyvíjajú a neprestajne zdokonaľujú, celé životné postavenie robotníkov je čoraz neistejšie; zrážky medzi jednotlivým robotníkom a jednotlivým buržujom sa stávajú čoraz viac zrážkami dvoch tried. Robotníci sa začínajú organizovať v spolkoch⁹ proti buržujom; vystupujú spoločne na obranu svojich miezd. Zakladajú dokonca trvalé združenia, aby si zabezpečili prostriedky pre prípad vzbúr. Miestami prechádza boj v otvorené povstanie.

Robotníci občas víťazia, ale iba prechodne. Skutočným výsledkom ich bojov nie je bezprostredný úspech, ale stále sa šíriace zjednocovanie robotníkov. Napomáha ho vzrast dopravných prostriedkov vytváraných veľkopriemyslom, ktoré spájajú robotníkov rôznych miest. Už aj toto spojenie stačí, aby sa početné miestne boje, ktoré majú všade rovnaký ráz, zliali v boj národný, v boj triedny. No každý triedny boj je bojom politickým. A zjednotenie na ktoré stredovekí mešťania so svojimi provinčnými cestami potrebovali stáročia, dosahujú novodobí proletári vďaka železniciam za niekoľko rokov.

Toto organizovanie proletárov v triedu, a tým v politickú stranu, každú chvíľu sa opäť narúša konkurenciou medzi samými robotníkmi. Ale vzniká stále znova, a to čoraz silnejšie, pevnejšie a mohutnejšie. Využívajúc rozbroje v tábore buržoázie, vynucuje si uznanie jednotlivých

⁹ V anglickom vydaní z roku 1888 je pripojené: ("v odborových zväzoch"). — *Red.*

záujmov robotníkov v podobe zákonov. Napríklad zákon o desaťhodinovom pracovnom čase v Anglicku.

Zrážky vnútri starej spoločnosti vôbec v mnohých smeroch napomáhajú vývinový proces proletariátu. Buržoázia neprestajne bojuje: sprvoti proti šľachte, neskoršie proti tým. časťam samej buržoázie, ktorých záujmy sa dostávajú do rozporu s pokrokom priemyslu; ustavične proti buržoázii všetkých cudzích krajín. Vo všetkých týchto bojoch je nútená obracať sa na proletariát, dožadovať sa jeho pomoci, a tak ho strhávať do politického hnutia. Dodáva teda sama proletariátu prvky svojho vlastného vzdelania¹⁰ t. j. dáva mu zbrane proti sebe.

Okrem toho, ako sme videli, pokrok priemyslu zráža medzi proletariát celé vrstvy vládnucej triedy, alebo aspoň ohrozuje ich existenčné podmienky. Aj oný dodávajú proletariátu veľké množstvo prvkov vzdelania.

Napokon v časoch, keď sa triedny boj blíži k rozhodnutiu, stáva sa rozklad vo vládnucej triede, v celej starej spoločnosti takým prudkým a ostrým, že malá časť vládnucej triedy sa svojej triedy zrieka a pridáva sa k revolučnej triede, k triede, ktorá má v rukách budúcnosť. Teda ako kedysi prešla časť šľachty k buržoázii, tak prechádza teraz časť buržoázie k proletariátu, najmä časť buržoázných ideológov, ktorí sa povzniesli k teoretickému chápaniu celého historického vývinu.

Zo všetkých tried, ktoré dnes stoja proti buržoázii, je skutočne revolučnou triedou iba proletariát. Ostatné triedy upadajú a zanikajú s vývinom veľkopriemyslu, kým proletariát je jeho najvlastnejším produktom.

Stredné stavy - malý priemyselník, malý obchodník, remeselník a roľník - títo všetci bojujú proti buržoázii, aby zachránili pred zánikom svoju existenciu ako stredné stavy. Nie sú teda revolučné, ale konzervatívne. Ba čo viac, sú reakčné, lebo sa usilujú obrátiť koleso dejín späť. Ak sú revolučné, nuž len vzhľadom na svoj nastávajúci prechod medzi proletariát, neobhajujú svoje terajšie, ale svoje budúce záujmy, opúšťajú svoje vlastné stanovisko, aby sa postavili na stanovisko proletariátu.

Nebezpečná trieda - lumpenproletariát, odpad spoločnosti, nečinne zahŕňajúca masa vyvrhnutá najnižšími vrstvami starej spoločnosti, býva proletárskou revolúciou miestami strhávaný do hnutia, ale podľa svojho životného postavenia bude skôr ochotný zaprestať sa pre reakčné výčiny.

Životné podmienky starej spoločnosti sú už zničené v životných podmienkach proletariátu. Proletár nemá vlastníctva; jeho vzťahy k žene a deťom nemajú už nič spoločné s buržoáznymi rodinnými vzťahmi; novodobá priemyselná práca, novodobé ujarmenie kapitálom, rovnaké v Anglicku ako vo Francúzsku, v Amerike ako v Nemecku zotreli z neho všetok národný rás. Zákony, morálka, náboženstvo nie sú mu ničím iným ako buržoáznymi predsudkami, za ktorými sa skrývajú buržoázne záujmy.

¹⁰ V anglickom vydaní z roku 1888 je namiesto: „prvky svojho vlastného vzdelania“ — „prvky svojho vlastného politického a všeobecného vzdelania“. — *Red.*

Všetky predošlé triedy, ktoré dobyli moc, usilovali sa zaistiť si už nadobudnuté životné postavenie tým, že podrobili celú spoločnosť podmienkam zabezpečujúcim spôsob získavania živobytia. Proletári môžu dobyť spoločenské produktívne sily len tak, že odstránia svoj vlastný doterajší spôsob privlastňovania, a tým všetok doterajší spôsob privlastňovania vôbec. Proletári si nemajú zo svojho čo zabezpečovať, ich úlohou je zničiť všetko, čo dosiaľ ochraňovalo a zachraňovalo súkromné vlastníctvo.

Všetky doterajšie hnutia boli hnutiami menších alebo v záujme menších. Proletárske hnutie je samostatným hnutím obrovskej väčšiny v záujme obrovskej väčšiny. Proletariát je najnižšia vrstva terajšej spoločnosti, nemôže sa pozdvihnúť, nemôže sa vzpriamiť, ak nevyhodí do povetria celú nadstavbu vrstiev, ktoré predstavujú oficiálnu spoločnosť

Boj proletariátu proti buržoázii je - nie síce obsahom, ale formou - najprv bojom národným. Proletariát každej krajiny musí „prirodzene“ najprv skoncovať so svojou vlastnou buržoáziou.

Načrtli sme najvšeobecnejšie fázy vývinu proletariátu, čím sme sledovali viac-menej skrytú občiansku vojnu v terajšej spoločnosti až do chvíle, keď prepuká v otvorenú revolúciu a proletariát násilným zvrhnutím buržoázie zakladá svoje panstvo.

Ako sme videli, všetky doterajšie spoločnosti boli založené na protiklade utláčajúcich a utláčaných tried. Aby bolo možné utláčať nejakú triedu, treba jej zabezpečiť podmienky, v ktorých by mohla aspoň rabsky živiť. Nevoľník sa za nevoľníctva predal do postavenia člena komúny, podobne ako sa maloburžuj pod jarmom feudálneho absolutizmu predal do postavenia buržou. Naproti tomu novodobý robotník namiesto toho, aby sa s pokrokom priemyslu dvíhal, klesá čoraz hlbšie pod úroveň životných podmienok svojej vlastnej triedy. Robotník sa stáva bedárom a bieda rastie ešte rýchlejšie než obyvateľstvo a bohatstvo. Z toho jasne vysvitá, že buržoázia nie je schopná ostať naďalej vládnucou triedou spoločnosti a vnucovať spoločnosti životné podmienky svojej triedy ako zákon, ktorým sa má spravovať. Je neschopná panovať, pretože nie je schopná zabezpečiť svojmu otrokovi živobytie ani len v rámci jeho otroctva, pretože ho nevyhnutne necháva klesať do postavenia, v ktorom ho sama musí živiť, namiesto toho, aby ju on živil. Spoločnosť už nemôže žiť pod jej panstvom, t. j. jej život je už nezlučiteľný so životom spoločnosti.

Podstatnou podmienkou existencie a panstva buržoáznej triedy je hromadenie bohatstva v rukách súkromníkov, tvorenie a rozmnožovanie kapitálu; podmienkou kapitálu je námezdna práca. Námezdna práca je výhradne založená na konkurencii robotníkov medzi sebou. Pokrok priemyslu, ktorého buržoázia je nevdojak povojnou nositeľkou, spôsobuje, že robotníci, pôvodne roztriešení konkurenciou revolučne sa zjednocujú združovaním. Rozvojom veľkopriemyslu odstraňuje sa teda spod nôh buržoázie základňa, na ktorej ona produkuje a privlastňuje si výrobky. A predovšetkým si produkuje svojho vlastného hrobára. Jej zánik i víťazstvo proletariátu sú rovnako neodvratné.

II. Proletári a Komunisti

V akom vzťahu sú komunisti k proletárom vôbec? Komunisti nie sú osobitnou stranou oproti iným robotníckym stranám.

Nemajú záujmy, ktoré by sa líšili od záujmov celého proletariátu. Nevytyčujú osobitné zásady¹¹ podľa ktorých by chceli formovať proletárske hnutie.

Komunisti sa odlišujú od ostatných proletárskych strán jedine tým, že jednak v rôznych národných bojoch proletárov zdôrazňujú a uplatňujú spoločné, od národnosti nezávislé záujmy celého proletariátu, jednak tým, že na rôznych stupňoch vývinu, ktorými prebieha boj medzi proletariátom a buržoáziou, za-stupujú vždy záujmy celého hnutia.

Komunisti sú teda prakticky najrozhodnejšou, stále dopredu ženúcou časťou¹² robotníckych strán všetkých krajín; teoreticky vynikajú nad ostatnú masu proletariátu tým, že chápu podmienky, vývin a celkové výsledky proletárskeho hnutia.

Najbližší cieľ komunistov je ten istý ako všetkých ostatných proletárskych strán: sformovanie proletariátu v triedu, zvrhnutie panstva buržoázie, dobytie politickej moci proletariátom.

Teoretické poučky komunistov naskrze nie sú založené na ideách, na zásadách, ktoré by bol vymyslel alebo objavil ten či onen spasiteľ sveta.

Sú len všeobecným výrazom skutočných vzťahov existujúceho triedneho boja, výrazom dejinného vývinu odohrávajúceho sa pred našimi očami. Odstránenie doterajších vlastníckych vzťahov nie je niečo, čo by bolo charakteristické len pre komunizmus.

Všetky vlastnícke vzťahy sa v dejinách neprestajne striedali, neprestajne menili. Napríklad Francúzska revolúcia odstránila feudálne vlastníctvo v prospech buržoázneho. Komunizmus sa nevyznačuje odstránením vlastníctva vôbec, ale odstránením buržoázneho vlastníctva.

Ale novodobé buržoázne súkromné vlastníctvo je posledným a najúplnejším výrazom výroby a privlastňovania výrobkov, ktoré sú založené na triednych protikladoch, na vykorisťovaní človeka človekom¹³.

V tomto zmysle môžu komunisti zhrnúť svoju teóriu do jedinej vety: zrušenie súkromného vlastníctva. Nám komunistom sa vyčítalo, že vraj chceme odstrániť osobne nadobudnuté, vlastnou prácou získané vlastníctvo; vlastníctvo, ktoré je základom všetkej osobnej slobody, činnosti a samostatnosti.

¹¹ Vo francúzskom a anglickom preklade z roku 1888: „sektárske zásady”. — *Red.*

¹² V anglickom vydaní z roku 1888 namiesto „stále dopredu ženúcou” - „najpokrokovejšou”. — *Red.*

¹³ V anglickom vydaní z roku 1888: „na vykorisťovaní väčšiny menšinou”. — *Red.*

Prácou dosiahnuté, riadne nadobudnuté, vlastnými silami získané vlastníctvo! Hovoríte o maloburžoáznom, maloroľníckom vlastníctve, ktoré predchádzalo buržoáznemu vlastníctvu? Nemusíme ho odstraňovať, veď ho odstránil a denne odstraňuje vývin priemyslu.

Či hovoríte o novodobom buržoáznom súkromnom vlastníctve?

No tvorí azda námezdná práca, práca proletára, vlastníctvo pre neho samého? Naskrze nie. Tvorí kapitál, t. j. vlastníctvo, ktoré vykorisťuje námezdnú prácu a môže sa rozmnožovať len pod podmienkou, že plodí novú námezdnú prácu, aby ju znova vykorisťovalo. V dnešnej podobe pohybuje sa vlastníctvo v protiklade medzi kapitálom a námezdnou prácou. Preskúmajme obidve stránky tohto protikladu.

Byť kapitalistom znamená zaujímať vo výrobe nielen číro osobne, ale spoločenské postavenie. Kapitál je kolektívnym produktom a môže sa uvádzať do pohybu len spoločnou činnosťou mnohých príslušníkov, ba koniec koncov iba spoločnou činnosťou všetkých príslušníkov spoločnosti.

Kapitál teda nie je osobnou, ale spoločenskou mocou.

Ak sa teda kapitál premení na kolektívne vlastníctvo patriace všetkým príslušníkom spoločnosti, nepremení sa tým osobné vlastníctvo na spoločenské. Zmení sa len spoločenský ráz vlastníctva. Vlastníctvo stratí svoj triedny ráz. Prejdime k námezdnej práci. Priemerná cena námezdnej práce sa rovná mzdovému minimu, t. j. sume existenčných prostriedkov, ktoré sú nevyhnutne potrebné, aby robotníka zachovali pri živote ako robotníka. Čo si teda námezdný robotník privlastňuje svojou činnosťou, stačí len na to, aby opäť obnovil svoj holý život. Vonkoncom nechceme odstrániť toto osobné privlastňovanie produktov práce slúžiacich obnovovaniu bezprostredného života, nechceme odstrániť privlastňovanie, neponechávajúce nijaký prebytok, z ktorého by mohla vzniknúť moc nad cudzou prácou. Chceme odstrániť len biedny ráz takého privlastňovania, pri ktorom robotník žije len preto aby rozmnožoval kapitál, a žije len potiaľ, pokiaľ to vyžaduje záujem vládnucej triedy.

V buržoáznej spoločnosti je živá práca len prostriedkom na rozmnožovanie nahromadenej práce. V komunistickej spoločnosti je nahromadená práca len prostriedkom na rozširovanie, obohacovanie a napomáhanie životného procesu robotníkov.

V buržoáznej spoločnosti panuje teda minulosť nad prítomnosťou, v komunistickej spoločnosti prítomnosť nad minulosťou. V buržoáznej spoločnosti je kapitál samostatný a osobný, kým pracujúci jednotlivec je nesamostatný a neosobný.

A zrušenie tohto pomeru nazýva buržoázia zrušením osobnosti a slobody! A oprávnene. Pravda, ide o zrušenie buržoáznej osobnosti, buržoáznej samostatnosti a buržoáznej slobody.

V rámci terajších buržoáznych výrobných vzťahov rozumie sa slobodou slobodný obchod, slobodná kúpa a predaj. No ak padne kšeftárčenie, padne aj voľné kšeftárčenie. Reči o voľnom kšeftárčení, ako všetky ostatné veľkohubé reči našich buržuov o slobode, majú zmysel len potiaľ, pokiaľ ide o neslobodné kšeftárčenie, pokiaľ ide o stredovekého zotročeného mešťana, nie však pokiaľ ide o komunistické odstránenie kšeftárstva, buržoáznych výrobných vzťahov a samej buržoázie.

Desíte sa, že chceme zrušiť súkromné vlastníctvo. Ale vo vašej terajšej spoločnosti je súkromné vlastníctvo zrušené pre deväť desiatín jej príslušníkov; jestvuje práve preto, že pre deväť desiatín nejestvuje. Vyčítate nám teda, že chceme zrušiť vlastníctvo, ktoré nevyhnutne predpokladá, že obrovská väčšina spoločnosti nemá vlastníctva. Slovom, vyčítate nám, že chceme zrušiť vaše vlastníctvo. Nuž áno, to naozaj chceme.

Vyhlasujete, že od chvíle, keď nebude možné premeniť prácu na kapitál, na peniaze a pozemkovú rentu, slovom, na spoločenskú moc ktorá sa dá mobilizovať, t. j. od chvíle, keď sa osobné vlastníctvo nebude môcť meniť na vlastníctvo buržoázne - osobnosť bude zrušená.

Priznávate teda, že osobnosťou nerozumiete nikoho iného ako buržou, buržoázneho vlastníka. Túto osobnosť treba naozaj zrušiť.

Komunizmus neberie nikomu možnosť privlastňovať si spoločenské výrobky, berie len možnosť zotročovať si týmto privlastňovaním cudziu prácu.

Namietalo sa, že po zrušení súkromného vlastníctva prestane všetka činnosť a všeobecne zavládne povalačstvo. Podľa toho by bola musela buržoázna spoločnosť dávno zahynúť na lenivosť; veď *tí*, čo v nej pracujú, nič nenadobúdajú, a *tí*, čo v nej nadobúdajú, nepracujú. Všetky tieto obavy vyúsťujú v tautológiu, že nebude námezdnnej práce, keď už nebude kapitálu.

Všetky námietky, namierené proti komunistickému spôsobu privlastňovania a výroby materiálnych výrobkov, vzťahujú sa aj na privlastňovanie a produkciu produktov duševnej práce. Ako vidí buržoa v zániku triedneho vlastníctva zánik samej výroby, rovnako je podľa neho zánik triedneho vzdelania totožný so zánikom vzdelania vôbec.

Vzdelanie, ktorého stratu ľutuje, robí z obrovskej väčšiny ľudí doplnok stroja.

Ale neškriepťe sa s nami, keď posudzujete odstránenie buržoázneho vlastníctva podľa svojich buržoázných predstáv o slobode, vzdelaní, práve atď. Veď samy vaše idey sú výplodom buržoázných výrobných a vlastníckych vzťahov, ako je vaše právo len vôľou vašej triedy povýšenou na zákon, vôľou, ktorej obsah je určený materiálnymi životnými podmienkami vašej triedy.

Keď vo svojej zistnej predstave premieňate svoje výrobné a vlastnícke vzťahy, ktoré sú historický podmienené a v rozvoji výroby prechodné., na večné zákony prírody a rozumu, robíte to isté, čo všetky zaniknuté vládnuce triedy. Čo chápete keď ide o antické vlastníctvo, čo chápete, keď ide o feudálne vlastníctvo to už neviete pochopiť, keď ide o buržoázne vlastníctvo.

Zrušenie rodiny! Aj najkrajnejší radikáli sa pohoršujú nad týmto hanebným úmyslom komunistov. Na čom je založená terajšia buržoázna rodina?

Na kapitáli, na súkromnom zisku. Úplne rozvinutá jestvuje len pre buržoáziu jej doplnkom je však vynútený bezrodinný život proletárov a verejná prostitúcia.

Pravda, buržoázna rodina zanikne spolu s týmto svojím doplnkom a oboje zmizne so zánikom kapitálu.

Vyčítate nám, že chceme zrušiť vykorisťovanie detí ich rodičmi? Priznávame sa k tomuto zločinu. Vravíte, že chceme zrušiť najnežnejšie vzťahy medzi ľuďmi, keďže mienime nahradiť domácu výchovu spoločenskou.

A či nie je aj vaša výchova určovaná spoločnosťou? Nie je určovaná spoločenskými vzťahmi, v ktorých vychovávate, priamym či nepriamym zasahovaním spoločnosti, zasahovaním prostredníctvom školy atď.? Komunisti si nevymýšľajú vplyv spoločnosti na výchovu; menia iba ráz výchovy, vymaňujú výchovu spod vplyvu panujúcej triedy.

Buržoázne povedačky o rodine a výchove, o nežnom vzťahu medzi rodičmi a deťmi sú tým odpornejšie, čím väčší sa rozvojom veľkopriemyslu trhajú všetky rodinné väzky proletárov a čím väčší sa deti menia na obyčajné obchodné články a pracovné nástroje.

Ale vy, komunisti, chcete zaviesť taký poriadok, že ženy budú spoločné, zborovo kričí na nás celá buržoázia.

Buržoaz vidí vo svojej žene iba výrobný nástroj. Počuje, že výrobné nástroje sa majú používať spoločne, a nevie si, pravdaže, predstaviť nič iné len to, že rovnaký údel postihne aj ženy. Netuší, že ide práve o zrušenie postavenia ženy iba ako výrobného nástroja.

Ostatne nie je nič smiešnejšie ako mravnosťou prekypujúce zdesenie našich buržuov nad domnelým oficiálnym spoločenstvom žien u komunistov. Komunisti nemusia zavádzať spoločenstvo žien ono jestvovalo takmer vždy. Naši buržuovia, ktorým nestačí, že majú k dispozícii ženy a dcéry svojich proletárov o oficiálnej prostitúcii ani nehovoriac, s najväčším potešením si navzájom zvädzajú manželky.

Buržoázne manželstvo je v skutočnosti spoločenstvom manželiek. Komunistom by sa dalo nanajvýš vyčítať, že chcú namiesto pokrytecky zastretého spoločenstva žien zaviesť spoločenstvo oficiálne a otvorené. Ostatne rozumie sa samo sebou, že zrušením terajších výrobných vzťahov zmizne aj spoločenstvo z nich vyplývajúce, t. j. oficiálna a neoficiálna prostitúcia.

Komunistom sa ďalej vyčíta, že vraj chcú odstrániť vlasť a národnosť.

Robotníci nemajú vlasť. Nemožno im vziať, čo nemajú. Keďže proletariát musí najprv dobyť politické panstvo, pozdvihnúť sa na národnú triedu¹⁴, konštituovať sa ako národ je sám ešte národný, čo aj naskrze nie v zmysle buržoáznom. Izolovanie národov a protiklady medzi nimi miznú čoraz viac už s rozvojom buržoázie, slobodným obchodom, svetovým trhom rovnorodosťou priemyselnej výroby a životných podmienok ktoré jej zodpovedajú. Panstvo proletariátu tento proces ešte viac urýchli. Spojené úsilie, aspoň civilizovaných krajín, je jednou z prvých podmienok oslobodenia proletariátu.

Rovnakou mierou, ako sa bude odstraňovať vykorisťovanie človeka človekom, bude sa odstraňovať aj vykorisťovanie národa národom.

¹⁴ V anglickom vydaní z roku 1888: „pozdvihnúť sa na vedúcu triedu národa”. — *Red.*

S protikladom tried vnútri národa padne aj vzájomné nepriateľstvo medzi národmi.

Obžaloby proti komunizmu, vznášané z náboženských filozofických a vôbec ideologických hľadísk, si nezasluhujú obšírnejší rozbor.

Treba azda hlbokého dôvtipu aby sme pochopili, že zmenou životných podmienok ľudí, ich spoločenských vzťahov, ich spoločenského bytia menia sa aj ich predstavy, názory a pojmy, slovom, aj ich vedomie? Čo iné dokazujú dejiny ideí, ako že sa duchovná produkcia pretvára spolu s materiálnou? Panujúcimi ideami každej doby boli vždy len idey panujúcej triedy.

Hovorí sa o ideách, ktoré revolucionizujú celú spoločnosť; tým sa vyjadruje len fakt, že sa vnútri starej spoločnosti utvorili prvky spoločnosti novej, že spolu s rozkladom starých životných podmienok pokračuje aj rozklad starých ideí.

Keď sa staroveký svet už chýlil k zániku, zvíťazilo nad starými náboženstvami náboženstvo kresťanské. Keď v XVIII. storočí kresťanské idey podľahli ideám osvieteným, dobojovávala feudálna spoločnosť svoj smrteľný zápas s vtedy revolučnou buržoáziou. Idey slobody svedomia a náboženského vyznania vyjadrovali len panstvo voľnej konkurencie v oblasti poznania.

„Lenže,“ povedia nám, „idey náboženské, morálne, filozofické, právne atď. sa síce menili v priebehu dejinného vývinu, ale náboženstvo, morálka, filozofia, politika a právo sa pri týchto zmenách vždy udržali.“

Okrem toho jestvujú večné pravdy, ako sloboda, spravodlivosť atď., ktoré sú spoločné pre všetky stupne vývoja spoločnosti. Komunizmus však odstraňuje večné pravdy a miesto toho, aby náboženstvo a morálku pretváral, odstraňuje ich, takže odporuje celému doterajšiemu dejinnému vývinu.”

V čom je podstata tejto obžaloby? Dejiny všetkých doterajších spoločností pohybovali sa v triednych protikladoch, ktoré sa v rôznych etapách utvárali rôzne.

No nech bola ich podoba akákoľvek., vykorisťovanie jednej časti spoločnosti druhou je skutočnosť spoločná všetkým predošlým storočiam. Preto nie div, že i pri všetkej rozmanitosti a odlišnosti spoločenské vedomie všetkých storočí sa pohybuje v určitých spoločných formách, vo formách vedomia, ktoré úplne zmiznú len vtedy, keď úplne zmizne protiklad tried.

Komunistická revolúcia je najradikálnejším zúčtovaním so zachovanými vlastníckymi vzťahmi; nie div, že sa v priebehu jej rozvoja najradikálnejšie zúčtuje so zachovanými ideami.

Ale dosť už o námietkach buržoázie proti komunizmu. Videli sme už vyššie, že prvým krokom v robotníckej revolúcii je pozdvihnutie proletariátu na panujúcu triedu, vydobytie demokracie.

Proletariát využije svoje politické panstvo na to, aby postupne vyrval buržoázii všetok kapitál, aby sústredil všetky výrobné nástroje v rukách štátu, t. j. proletariátu zorganizovaného ako panujúca trieda, a aby čo najrýchlejšie zväčšil množstvo produktívnych síl. Pravda, to sa môže spočiatku stať iba despotickými zásahmi do vlastníckeho práva a do buržoázných výrobných vzťahov, teda opatreniami, ktoré sa zdajú hospodársky nedostatočnými a neudržateľnými,

ktoré však v priebehu hnutia prerastajú samy seba¹⁵ a sú nevyhnutné ako prostriedok na dosiahnutie prevratu v celom spôsobe výroby.

Pravda, tieto opatrenia budú v rôznych krajinách rôzne.

No v najvyspelejších krajinách bude možné takmer všeobecne použiť tieto opatrenia:

1. Vyvlastnenie pozemkového vlastníctva a použitie pozemkovej renty na štátne výdavky.
2. Vysoká progresívna daň.
3. Zrušenie dedičského práva.
4. Konfiškácia majetku všetkých emigrantov a rebelov.
5. Sústreďenie úveru v rukách štátu prostredníctvom národnej banky so štátnym kapitálom a výhradným monopolom.
6. Sústreďenie všetkej dopravy v rukách štátu.
7. Zvýšenie počtu národných tovární, výrobných nástrojov, zúrodňovanie a skvalitňovanie pôdy podľa spoločného plánu.
8. Rovnaká pracovná povinnosť pre všetkých, zriadenie priemyselných armád, najmä pre poľnohospodárstvo.
9. Spojenie výroby poľnohospodárskej a priemyselnej, úsilie o postupné odstránenie rozdielu¹⁶ medzi mestom a dedinou.
10. Verejná a bezplatná výchova všetkých detí. Odstránenie továrenskej práce detí v jej terajšej podobe. Spojenie výchovy s materiálnou výrobou atď.

Len čo v priebehu vývinu zmiznú triedne rozdiely a všetka výroba sa sústreďí v rukách združených jednotlivcov, stratí verejná moc politický ráz. Politická moc vo vlastnom zmysle je organizovaným násilím jednej triedy na potlačovanie druhej.

Keď sa proletariát v boji proti buržoázii nevyhnutne zjednotí v triedu, keď sa revolúciou stane panujúcou triedou a keď ako panujúca trieda násilne odstráni staré výrobné vzťahy, odstráni s týmito výrobnými vzťahmi i podmienky existencie triedneho protikladu, odstráni triedu vôbec, a tým aj svoje vlastné panstvo ako triedy.

Namiesto starej buržoáznej spoločnosti s jej triedami a triednymi protikladmi nastúpi združenie, v ktorom je slobodný rozvoj každého jednotlivca podmienkou slobodného rozvoja všetkých.

¹⁵ V anglickom vydaní z roku 1888 je po týchto slovách ešte dodané: „robia nevyhnutnými ďalšie útoky na staré spoločenské zriadenie”. — *Red.*

¹⁶ Vo vydaní z roku 1848: „protikladu medzi mestom a dedinou”. Vo vydaní z roku 1872 a v ďalších vydaniach bolo slovo „protiklad” nahradené slovom „rozdiel”. V anglickom vydaní z roku 1888 namiesto slov „úsilie o postupné odstránenie rozdielu medzi mestom a dedinou” — postupné odstránenie rozdielu medzi mestom a dedinou rovnomernejším rozdelením obyvateľstva po celej krajine”. — *Red.*

III. Socialistická a Komunistická Literatúra

1. Reakčný Socializmus

a) Feudálny socializmus

Francúzska a anglická aristokracia bola svojim dejinným postavením povolaná na to, aby proti novodobej buržoáznej spoločnosti písala pamflety. Vo francúzskej Júlovej revolúcii roku 1830 a v anglickom reformnom hnutí podľahla ešte raz nenávidenému povýšencovi. O vážnom politickom boji už nemohlo byť ani reči. Ostával jej len boj literárny. Ale aj na literárnom poli stali sa staré frázy z čias reštaurácie¹⁷ nemožnými. Aby aristokracia vzbudila sympatie, musela naoko pustiť zo zreteľa vlastné záujmy a skladať svoj obžalovací spis proti buržoázii len z hľadiska záujmov vykorisťovanej robotníckej triedy. Tak si zabezpečovala zadostučinenie, že môže vyspevovať na svojho nového vládcu potupné pesničky a šepkať mu do ucha viac-menej zlovestné proroctva. Takto vznikol feudálny socializmus - spolovice žalospev, spolovice hanopis, spolovice ohlas minulosti, spolovice hrozba budúcnosti - ktorý niekedy zasahoval samé srdce buržoázie trpkým, duchaplným, zožierajúcim súdom a vždy pôsobil smiešne úplnou neschopnosťou pochopiť beh novodobých dejín.

Mávali proletárskou žobrúckou kapsou ako zástavou, aby zhromaždili za sebou ľud. Ale kedykoľvek ich ľud nasledoval, zazrel na ich zadku staré feudálne cíмеры a rozutekal sa s hlasným a neúctivým chichotom.

Túto komédiu robila časť francúzskych legitimistov¹⁸ a „Mladé Anglicko“¹⁹.

Ak feudáli dokazujú, že ich spôsob vykorisťovania bol iný ako buržoázne vykorisťovanie, zabúdajú na to, že vykorisťovali v celkom rozdielnych a teraz prežitých okolnostiach a podmienkach. Ak dokazujú, že za ich panstva nebolo novodobého proletariátu, zabúdajú len na to, že práve novodobá buržoázia je nevyhnutným plodom ich spoločenského zriadenia.

¹⁷ Nejde o anglickú reštauráciu z rokov 1660-1689, ale o francúzsku reštauráciu z rokov 1814-1830. (Engelsova poznámka k anglickému vydaniu z roku 1888.)

¹⁸ Legitimisti sú prívrženci „legitimných“ (t. j. podľa platného práva oprávnených) dynastií, ktoré revolúcie alebo iné sociálno-politické udalosti pripravili o trón. Francúzski legitimisti boli prívržencami strany Šľachtických pozemkových vlastníkov, ktorí chceli obnoviť moc dynastie Bourbonovcov. Prvý raz pripravila Bourbonovcov o trón francúzska buržoázna revolúcia roku 1792, druhý raz júlová revolúcia roku 1830. Vo svojom boji proti vládnucej dynastii Orleans, ktorá sa opierala o finančnú aristokraciu a veľkoburžoáziu, po užívala časť legitimistov niekedy aj sociálnu demagógiu, pričom sa vydávala za. ochrancov pracujúcich pred buržoáznymi vykorisťovateľmi. [pozn. vyd.]

¹⁹ „Mladé Anglicko“ sa nazývala skupina toryovských) reakčných politikov a publicistov, ktorá sa utvorila roku 1842. Až do roku 1845 vystupovala ako osobitná skupina v parlamente. Členom „Mladého Anglicka“ bol aj neskorší vodca konzervatívov Disraeli. Veľký vplyv na „Mladé Anglicko“ mali diela konzervatívneho filozofa a historika Carlyla. Ako hlásatelia nespokojnosti pozemkovej aristokracie so vzrastom hospodárskej a politickej moci buržoázie činitelia „Mladého Anglicka“ idealizovali idey feudalizmu. Vydávali ich za obdobie sociálnej harmónie a používali demagogické metódy v snahe využívať robotnícku triedu na svoj boj proti buržoázii. K. Marx a F. Engels charakterizovali názory, ktoré propagovali príslušníci „Mladého Anglicka“ i ako feudálny socializmus. [pozn. vyd.]

Ostatne, ako málo skrývajú reakčný ráz svojej kritiky, ukazuje ich hlavná obžaloba proti buržoázii, ktorá tkvie v tom, že sa za jej vlády rozvíja trieda, ktorá vyhodí do povetria celé staré spoločenské zriadenie.

Oveľa viac vyčítajú buržoázii, že plodí revolučný proletariát, ako že vôbec plodí proletariát.

Preto sa v politickej praxi zúčastňujú na všetkých násilných opatreniach proti robotníckej triede a vo všednom živote - i pri všetkých nabubrených frázach - blahosklonne zbierajú zlaté jablká²⁰ a zamieňajú vernosť, lásku a česť za kšeftárčenie s ovčou vlnou, cukrovou repou a pálenkou²¹.

Ako išiel vždy farár ruka v ruke s feudálom, ide aj farársky socializmus ruka v ruke s feudálnym.

Nie je nič ľahšie ako dať kresťanskému asketizmu socialistický náter. Nehorlilo azda aj kresťanstvo proti súkromnému vlastníctvu, proti manželstvu, proti štátu? Nehlásalo azda namiesto toho dobročinnosť a žobrotu, celibát a umŕtvovanie tela, kláštorný život a kostol? Kresťanský socializmus je len svätenou vodou, ktorou farár požehnáva šľachticovu zlosť.

b) Maloburžoázny socializmus

Feudálna šľachta nie je jedinou triedou, ktorú buržoázia zvrhla a ktorej životné podmienky v novodobej buržoáznej spoločnosti zakrpatievali a odumierali. Stredoveké meštianstvo a stav drobných roľníkov boli predchodcami novodobej buržoázie. V krajinách priemyselne a obchodne menej vyvinutých i naďalej ešte živorí táto trieda popri vzmáhajúcej sa buržoázii.

V krajinách, v ktorých sa rozvinula novodobá civilizácia, utvorila sa nová maloburžoázia, ktorá kolíše medzi proletariátom a buržoáziou a stále sa znovu tvorí ako dopĺňujúca časť buržoáznej spoločnosti; no príslušníci maloburžoázie sú konkurenciou ustavične zrážaní medzi proletariát, ba vidia dokonca približovať sa s vývinom veľkého priemyslu okamih keď ako samostatná súčasť modernej spoločnosti úplne zmiznú a keď ich v obchode, v manufaktúre a v poľnohospodárstve nahradia dozorcovia a námezdní zamestnanci.

V krajinách, ako je Francúzsko, kde roľníctvo predstavuje oveľa viac než polovicu obyvateľstva bolo prirodzené, že spisovatelia, ktorí sa zastávali proletariátu proti buržoázii, pristupovali k svojej kritike buržoázneho režimu s maloburžoáznym a maloroľníckym meradlom a obhajovali robotníkov z hľadiska maloburžoázie. Tak vznikol maloburžoázny socializmus. Sismondi je hlavou tejto literatúry nielen vo Francúzsku, ale aj v Anglicku. Tento socializmus neobyčajne dôvtipne rozobral protirečenia v moderných výrobných vzťahoch. Odhalil pokrytecké okrášľovanie, ktorého sa dopúšťajú ekonómovia. Nevyvrátiteľne dokázal zhubné účinky strojov a deľby práce, koncentrácie kapitálu a pozemkovej držby, nadvýroby, krízy, nevyhnutný zánik maloburžujov a maloroľníkov, biedu proletariátu anarchiu vo výrobe, krikľavý

²⁰ V anglickom vydaní z roku 1888 je po slovách „zlaté jablká“ pripojené: „padajúce zo stromu priemyslu“. — *Red.*

²¹ To sa týka hlavne Nemecka, kde pozemková šľachta a junkeri dávajú veľkú časť svojich pozemkov na vlastný účet obhospodarovať správcami a okrem toho vyrábajú vo veľkom cukor a lieh. Bohatší anglickí aristokrati ešte neklesli tak hlboko; ale aj oni vedia že pokles renty si môžu vynahradiť, keď postúpia svoje meno zakladateľom viac-menej pochybných účastinárskych spoločností. (Engelsova poznámka k anglickému vydaniu z roku 1888.)

nepomer v rozdeľovaní bohatstva, vzájomnú vykyňoňovacíu priemyselnú vojnu medzi národmi, rozklad starých mravov, starých rodinných vzťahov a starých národností.

Ale pokiaľ ide o jeho kladný obsah, chce tento socializmus buď obnoviť staré výrobné a výmenné prostriedky a s nimi staré vlastnícke vzťahy a starú spoločnosť, alebo chce moderné výrobné a výmenné prostriedky opäť násilne vtiesnať do rámca starých vlastníckych vzťahov, ktoré boli a museli byť modernými výrobnými a výmennými prostriedkami rozbité. V oboch prípadoch je zároveň reakčný a utopický.

Cechovníctvo v manufaktúre a patriarchálne hospodárenie na dedine - to sú jeho posledné slová. Vo svojom ďalšom vývine vyústil tento smer v trápne vytriezvenie.²²

c) Nemecký alebo „opravdivý” socializmus

Francúzska socialistická a komunistická literatúra, ktorá vznikla za útlaku panujúcej buržoázie a bola literárnym výrazom boja proti tomuto panstvu, dostala sa do Nemecka v čase, keď buržoázia práve začínala svoj boj proti feudálnemu absolutizmu.

Nemeckí filozofi, polofilozofi a krasoduchovia vrhli sa dychtivo na túto literatúru a zabudli len, že s týmito spismi sa z Francúzska do Nemecka nepresťahovali a] francúzske životné pomery. V nemeckých pomeroch stratila francúzska literatúra akýkoľvek bezprostredný praktický význam a dostala čisto literárny vzhľad. Musela sa javiť ako jalová špekulácia publicistov o uskutočnení ľudskej podstaty.

Tak mali požiadavky prvej Francúzskej revolúcie pre nemeckých filozofov XVIII. storočia zmysel len ako požiadavky „praktického rozumu” vôbec a prejavy vôle revolučnej francúzskej buržoázie znamenali v ich očiach zákony čistej vôle, takej vôle aká musí byť, pravej ľudskej vôle.

Práca nemeckých publicistov sa obmedzovala výhradne na to, že sa usilovali uviesť nové francúzske idey do súladu so svojím starým filozofickým svedomím, alebo - lepšie povedané - osvojiť si francúzske idey zo svojho filozofického stanoviska.

Osvojovali si ich rovnako, ako si osvojujeme vôbec cudzí jazyk: prekladom.

Je známe, že mnísi prepisovali rukopisy, v ktorých boli zaznamenané klasické diela pohanskej doby, banálnymi životopismi katolíckych svätých. Nemeckí publicisti nakladali so svetskou francúzskou literatúrou opačne. Vpisovali svoje filozofické nezmysly pod francúzsky originál. Napríklad pod francúzsku kritiku peňažných vzťahov vpísali „odcudzenie ľudskej podstaty”, pod francúzsku kritiku buržoázneho štátu „zničenie panstva abstraktne všeobecného” atď.

Podstrkávanie týchto filozofických slovných obrátov pod francúzske úvahy prekrstili na „filozofiu činu”, „opravdivý socializmus”, „nemeckú socialistickú vedu, „filozofické zdôvodnenie socializmu” atď. Francúzsku socialisticko-komunistickú literatúru takto priamo vykľestili.

²² V anglickom vydaní z roku 1888 je namiesto vety: „Vo svojom ďalšom vývine vyústil tento smer v trápne vytriezvenie” — veta: „Napokon, keď pod ťarchou nezvratných. historických faktov vyprchalo akékoľvek opojenie sebaklamu, zvrhla sa táto forma socializmu v žalostné vytriezvenie.” — *Red.*

A keďže v rukách Nemcov prestala vyjadrovať boj jednej triedy proti druhej, bol Nemec presvedčený, že prekonal „francúzsku jednostrannosť“, že namiesto skutočných potrieb obhajuje potrebu pravdy a namiesto záujmov proletariátu záujmy ľudskej podstaty, človeka vôbec, človeka, ktorý nepatrí k nijakej triede, ba vôbec nejestvuje v skutočnosti. ale iba v hmloninách filozofickej fantázie.

No tento nemecký socializmus, ktorý sa dával na svoje neogabané školácke cvičenia tak vážne a slávnostne a tak jarmočnícky ich vytruboval, strácal postupne svoju pedantskú nevinnosť.

Boj nemeckej, najmä pruskej buržoázie proti feudálom a absolútnemu kráľovstvu, slovom, liberálne hnutie, sa stáva čoraz vážnejším.

„Opravdivému“ socializmu sa tak naskytá vítaná príležitosť postaviť proti politickému hnutiu socialistické požiadavky, kydať tradičné kliatby na liberalizmus, na zastupiteľský štát, na buržoáznu konkurenciu, na buržoáznu slobodu tlače, na buržoázne právo, buržoáznu slobodu a rovnosť a kázať ľudovým masám, že pri tomto buržoáznom hnutí nemôžu nič získať, ale iba všetko stratiť. Nemecký socializmus zabudol v pravý čas, že francúzska kritika, ktorej bol bezduchou ozvenou predpokladá modernú buržoáznu spoločnosť s príslušnými materiálnymi životnými podmienkami a s primeranou politickou sústavou teda napospol predpoklady, ktoré bolo treba v Nemecku ešte len vybojovať.

Slúžil nemeckým absolútnym vládam s ich suitou kňazov, rektorov, sedmoslivkárov a byrokratov za vítaného strašiaka proti hrozivo sa dvíhajúcej buržoázii. Bol sladkým prídavkom k trpkému korbáčovaniu a paľbe z pušiek, ktorými tieto vlády odpovedali na povstanie nemeckých robotníkov.

Ak sa „opravdivý“ socializmus takto stal v rukách vlád zbraňou proti nemeckej buržoázii, bezprostredne obhajoval reakčné záujmy, záujmy nemeckého mešťianstva. Skutočnou spoločenskou základňou daných pomerov je v Nemecku maloburžoázia, ktorá sa zachovala od XVI. storočia a od tých čias sa tu stále znova vynára v rôznych formách.

Jej zachovanie znamená zachovanie existujúcich nemeckých pomerov. Maloburžoázia sa obáva, že za priemyselného a politického panstva buržoázie istotne zahynie, na jednej strane následkom koncentrácie kapitálu, na druhej strane následkom vzrastu revolučného proletariátu. Zdalo sa jej, že „opravdivý“ socializmus zabíja obe muchy jedným úderom. A „opravdivý“ socializmus sa šíril ako nákazlivá choroba.

Rúcho, utkané zo špekulatívnych pavučinových vláken, vyšité kvetmi estétskeho krasorečníctva presiaknuté slzami sladkobôľneho dojatia, toto honosné rúcho, do ktorého nemeckí socialisti zahaľovali niekoľko svojich skostnatených „večných právd“, rozmnožovali len odbyt ich tovaru u tohto obecenstva.

Nemecký socializmus sám videl svoju úlohu čoraz jasnejšie v tom: byť nadutým predstaviteľom tohto malomešťiactva.

Vyhlásil nemecký národ za vzorný národ a nemeckého filistra za vzor človeka. Do každej jeho ničomnosti vkladal skrytý, vyšší, socialistický zmysel, v ktorom sa táto ničomnosť javila ako svoj opak. Išiel do krajných dôsledkov, vystupoval priamo proti „hrubo deštruktívnemu“

komunistickému smeru a vyhlasoval svoju nestrannú povýšenosť nad akýkoľvek triedny boj. Okrem veľmi malých výnimiek patrí všetko čo v Nemecku koluje ako tzv. socialistické a komunistické spisy, do okruhu tejto špinavej otravnej literatúry²³.

2. Konzervatívny alebo buržoázny socializmus

Časť buržoázie by rada odpomôcť sociálnym pligam, aby zabezpečila trvanie buržoáznej spoločnosti.

Sem patria: ekonómovia, filantropi, humanitári, dobrodeji usilujúci sa zlepšiť postavenie pracujúcich tried, organizátori dobročinnosti, ľudia, ktorí „odstraňujú“ týranie zvierat, zakladatelia abstinentských spolkov, pokútني reformátori najrôznejšieho druhu. Dokonca aj tento buržoázny socializmus bol spracovaný v celý systém.

Ako príklad uvádzame Proudhonovu „Filozofiu biedy“.

Socialistickí buržuovia chcú mať životné podmienky novodobej spoločnosti bez bojov a nebezpečenstiev, ktoré z nich nevyhnutne vyplývajú. Chcú mať jestvujúcu spoločnosť bez živlov, ktoré ju revolucionizujú a rozkladajú. Chcú mať buržoáziu bez proletariátu. Buržoázia, prirodzene, pokladá svet, v ktorom panuje, za najlepší. Buržoázny socializmus spracúva túto čičkajúcu predstavu vo viac-menej ucelený systém. Keď vyzýva proletariát aby uskutočnil jeho systémy a vtiahol do nového Jeruzalema v podstate žiada len to, aby zotrval v terajšej spoločnosti, ale odložil svoje nenávistné predstavy o nej.

Druhá menej systematická, ale praktickejšia forma tohto socializmu usilovala sa zoškliviť robotníckej triede každé revolučné hnutie, dokazujúc, že jej nemôže osožiť tá či oná politická zmena, ale iba zmena materiálnych životných podmienok, ekonomických pomerov. No pod zmenou materiálnych životných podmienok tento socializmus naskrze nerozumie odstránenie buržoázných výrobných vzťahov, ktoré sa dá uskutočniť len revolučnou cestou, ale administratívne zlepšenia., ktoré by sa pohybovali na podklade týchto výrobných vzťahov, teda nič by nemenili na vzťahu kapitálu a námezdnej práce, ale v najlepšom prípade by buržoázii zmenšovali náklady na jej panovanie a zjednodušovali by jej štátne hospodárstvo.

Buržoázny socializmus dosahuje primeranú podobu až tam, kde sa stáva iba rečníckou ozdobou. Slobodný obchod! - v záujme robotníckej triedy; ochranné clá! - v záujme robotníckej triedy; žaláre so samoväzbou! - v záujme robotníckej triedy; to je posledné, jedine vážne myslené slovo buržoázneho socializmu. Socializmus buržoázie tkvie práve v tvrdení, že buržuj je buržujom - v záujme robotníckej triedy.

3. Kriticko-utopický socializmus a komunizmus

Nehovoríme tu o literatúre, ktorá vo všetkých veľkých novodobých revolúciách vyjadrovala požiadavky proletariátu (spisy Babeufve) atď.

²³ Revolučná búrka roku 1848 zmietla celý tento prašivý smer a vzala jeho nositeľom chuť miešať sa i naďalej do socializmu. Hlavným predstaviteľom a klasickým typom tohto smeru je pán Karol Grim. (Engelsova poznámka z roku 1890.)

Prvé pokusy proletariátu presadiť v čase všeobecného rozruchu, v období zvrhnutia feudálnej spoločnosti, priamo svoj vlastný triedny záujem, nevyhnutne stroskotali pre nevyvinutosť samého proletariátu, ako aj pre nedostatok hmotných podmienok jeho oslobodenia, ktoré vyrastú až za buržoáznej epochy. Revolučná literatúra, ktorá sprevádzala tieto prvé hnutia proletariátu, je svojim obsahom nevyhnutne reakčná. Učí všeobecnému asketizmu a primitívnemu rovnostárstvu.

Ozaj socialistické a komunistické systémy, systém Saint-Simonov, Fourierov, Owenov atď., vynárajú sa v prvom nevyhnutnom období boja medzi proletariátom a buržoáziou, ktoré sme opísali vyššie (pozri „Buržoázia a proletariát“).

Vynálezcovia týchto systémov vidia síce protiklad tried, ako aj pôsobenie rozkladných živlov v samej panujúcej spoločnosti. Nevidia však na strane proletariátu samostatnú dejinnú činnosť, nevidia nijaké jemu vlastné politické hnutie.

Keďže vývin triedneho protikladu pokračuje ruka v ruke s vývinom priemyslu nenachádzajú ani hmotné podmienky oslobodenia proletariátu a pátrajú po sociálnej vede, po sociálnych zákonoch, aby tieto podmienky stvorili.

Spoločenskú činnosť musia nahrádzať svojim osobným vynachádzaním dejinné podmienky oslobodenia podmienkami fantastickými a pozvoľné organizovanie proletariátu v triedu náročky vykonštruovanou organizáciou spoločnosti. Budúce dejiny sveta sa v ich očiach javia iba ako propagovanie a praktické uskutočňovanie ich spoločenských plánov.

Pravda, sú si vedomí toho, že vo svojich plánoch obhajujú hlavne záujmy robotníckej triedy ako triedy najviac trpiacej. Proletariát jestvuje pre nich len z toho hľadiska ako trieda najviac trpiaca.

No nevyvinutá forma triedneho boja, ako aj ich vlastné životné postavenie, spôsobuje, že sa cítia vysoko povznesenými nad tento triedny protiklad. Chcú zlepšiť životné postavenie všetkých členov spoločnosti, i tých, čo žijú v najlepších podmienkach. Preto apelujú ustavične na celú spoločnosť bez rozdielu, ba predovšetkým na panujúcu triedu. Veria, že stačí len pochopiť ich systém, aby bol uznaný za najlepší možný plán najlepšej novej spoločnosti.

Preto zavrhujú akúkoľvek politickú, najmä akúkoľvek revolučnú akciu, chcú dosiahnuť svoj cieľ pokojnou cestou a pokúšajú sa drobnými, pravda, zlyhávajúcimi pokusmi a silou príkladu raziť cestu novému spoločenskému evanjeliu.

V čase, keď proletariát je ešte veľmi nevyvinutý, teda keď ešte sám chápe svoje vlastné postavenie fantastický, vzniká fantastický opis budúcej spoločnosti z jeho prvej túžby, plnej predtúch, po všeobecnom pretvorení spoločnosti.

Tieto socialistické a komunistické spisy však obsahujú aj kritické prvky. Útočia proti všetkým základom jestvujúcej spoločnosti. Prispeli teda nezvyčajne cenným materiálom k uvedomeniu robotníkov. Ich kladné zásady vzťahujú sa na budúcu spoločnosť, napríklad odstránenie

protikladu medzi mestom a dedinou²⁴, odstránenie rodiny, súkromného nadobúdania statkov a námezdnéj práce, hlásanie spoločenskej harmónie, premenu štátu na číru správu výroby - všetky tieto ich zásady vyjadrujú iba zánik triedneho protikladu, ktorý sa ešte len začína vyvíjať a je im známy ešte len vo svojej počiatkovej beztvárnej neurčitosti. Tieto zásady majú preto ešte len utopický ráz.

Význam kriticko-utopického socializmu a komunizmu je nepriamo úmerný dejinnému vývinu. Tou istou mierou, ako sa vyvíja a utvára triedny boj, stráca toto fantastické povznášanie sa nadeň, toto fantastické útočenie proti nemu akúkoľvek praktickú cenu, akékoľvek teoretické oprávnenie. Preto i keď boli pôvodcovia týchto systémov v mnohých smeroch revoluční, tvoria ich žiaci vždy reakčné sekty. Bez ohľadu na ďalší dejinný vývin proletariátu tvrdošijne trvajú na starých názoroch svojich majstrov. Preto sa dôsledne usilujú znova otupiť triedny boj a urovnávať protiklady. Snívajú ešte stále o pokusnom uskutočnení svojich spoločenských utópií, o zakladaní jednotlivých falanstér, o zriaďovaní kolónií v tuzemsku (home-colonies), o vybudovaní malej Ikárie²⁵ - vreckového vydania nového Jeruzalema - a aby mohli vybudovať všetky tieto vzdušné zámky, sú nútení dovoľávať sa ľudomilnosti buržoáznym srdc a mešcov. Pozvoľna upadajú do kategórie vyššie opísaných spiatočníckych alebo konzervatívnych socialistov a líšia sa od nich už len sústavnejším punktičkárstvom, fanatickou poverčivosťou vierou v zázračné účinky svojej sociálnej vedy.

Preto vystupujú rozhorčene proti akémukoľvek politickému hnutiu robotníkov, ktoré podľa ich mienky mohlo vzniknúť jedine zo slepej neviery v nové evanjelium. Owenovci v Anglicku vystupujú proti chartistom, fourierovci vo Francúzsku proti reformistom²⁶.

IV. Stanovisko komunistov k rôznym opozičným stranám

Po tom čo sa povedalo v II. oddiele, je jasný vzťah komunistov k už ustanoveným robotníckym stranám teda ich vzťah k chartistom v Anglicku a k agrárnym reformátorom v Severnej Amerike. Komunisti bojujú za dosiahnutie bezprostredných cieľov a záujmov robotníckej triedy, ale v hnutí prítomnosti zastupujú súčasne i budúcnosť hnutia. Vo Francúzsku sa komunisti spájajú so socialisticko-demokratickou stranou²⁷ proti konzervatívnej a radikálnej buržoázii ale nevzdávajú sa tým práva stavať sa kriticky k frázam a ilúziám vyvierajúcim z revolučnej tradície.

²⁴ V anglickom vydaní z roku 1888 je toto miesto formulované tak to: "Praktické opatrenia, ktoré navrhujú napríklad odstránenie rozdielu medzi mestom a dedinou". — Red.

²⁵ Falanstérmi sa nazývali socialistické kolónie, ktoré plánoval Fourier; Ikáriou nazýval Cabet svoju utopickú krajinu a neskoršie svoju komunistickú kolóniu v Amerike. (Engelsova poznámka k anglickému vydaniu z roku 1888.) Home-colonies (kolónie v tuzemsku) — tak nazýva Owen svoje vzorne komunistické spoločnosti. Falanstérmi sa volali spoločenské paláce, ktoré plánoval Fourier. Ikária bolo meno utopickej fantastickej krajiny ktorej komunistické zriadenie opísal Cabet. (Engelsova poznámka k nemeckému vydaniu z roku 1890.)

²⁶ Ide o prívržencov novín „La Réforme“, ktorí boli za nastolenie republiky a uskutočnenie demokratických a sociálnych reforiem. Noviny „La Réforme“ ako orgán maloburžoázných republikánskych demokratov vychádzali v Paríži od roku 1843 do roku 1850. Hrali významnú úlohu v dňoch februárovej revolúcie roku 1848, ale keď sa revolúcia rozvinula, zaujímali čoraz nepriateľskejší postoj voči revolučnému boju robotníckej triedy. [pozn. vyd.]

²⁷ Strana, ktorú vtedy v parlamente zastupoval Ledru-Rollin, v literatúre Louis Blanc a v dennej tlači časopis „La Réforme“. Názov „sociálna demokracia“ znamenal, že táto časť demokratickej alebo republikánskej strany, takisto ako aj pôvodcovia tohto názoru, mala viac-menej socialistický náter. (Engelsova poznámka k anglickému

Vo Švajčiarsku podporujú radikálov, nezabúdajúc, že táto strana sa skladá z protirečivých živlov, sčasti z demokratických socialistov vo francúzskom zmysle, sčasti z radikálnych buržuov. Medzi Poliakmi podporujú komunisti stranu, ktorá vidí v agrárnej revolúcii podmienku národného oslobodenia, tú istú stranu, ktorá vyvolala krakovské povstanie roku 1846. V Nemecku bojuje komunistická strana, pokiaľ buržoázia vystupuje revolučne, spoločne s ňou proti absolútnej monarchii, feudálnemu pozemkovému vlastníctvu a reakčnému malomeštiactvu.

Ale komunistická strana sa neprestajne usiluje vyzbrojiť robotníkov čo najjasnejším vedomím, že medzi buržoáziou a proletariátom je nepriateľský protiklad, aby mohli nemeckí robotníci spoločenské a politické podmienky, ktoré buržoázia musí vyvolať svojim panstvom, obrátiť hneď ako zbrane proti buržoázii, aby sa po zvrhnutí reakčných tried v Nemecku hneď začal boj proti samej 'buržoázii.

Na Nemecko obracajú komunisti svoju hlavnú pozornosť, pretože Nemecko je na prahu buržoáznej revolúcie a uskutoční tento prevrat vo vyspelejších podmienkach európskej civilizácie vôbec a s oveľa vyspelejším proletariátom ako Anglicko v XVII. a Francúzsko v XVIII. storočí. Nemecká buržoázna revolúcia môže teda byť len bezprostrednou predohrou proletárskej revolúcie.

Slovom, komunisti všade podporujú každé revolučné hnutie proti terajším spoločenským a politickým pomerom. Vo všetkých týchto hnutiach vyzdvihujú otázku vlastníctva ako základnú otázku hnutia, nech už nadobudla viac alebo menej vyvinutú formu.

Napokon sa komunisti všade usilujú o spojenie a dorozumenie demokratických strán všetkých krajín. Komunisti pokladajú za nedôstojné tajiť svoje názory a úmysly. Otvorene vyhlasujú, že ich ciele sa dajú dosiahnuť len násilným zvrhnutím celého doterajšieho spoločenského zriadenia. Nech sa trasú panujúce triedy pred komunistickou revolúciou! Proletári nemajú v nej čo stratiť, len svoje putá. Dobyť môžu celý svet.

Proletári všetkých krajín, spojte sa!

vydaniu z roku 1888). Stranu, ktorá sa vtedy vo Francúzsku nazývala socialisticko-demokratickou, zastupoval v politickom živote Ledru-Rollin a v literatúre Louis Blanc líšila sa teda ako deň a noc od terajšej nemeckej sociálnej demokracie. (Engelsova poznámka k nemeckému vydaniu z roku 1890.)